De actualiteit van de Reformatie.

Heeft de gereformeerde orthodoxie nog zeggingskracht?

De dag van vandaag, 31 oktober, is in de protestantse traditie onlosmakelijk verbonden met de Reformator Maarten Luther. Ook al voltrok de Reformatie in de Nederlanden zich voornamelijk als een ***gereformeerde*** hervormingsbeweging in het spoor van Johannes **Calvijn**, deze gedenkdag blijft gekoppeld aan 31 oktober 1517 toen Luther zijn 95 aan de deur van de slotkapel in Wittenberg spijkerde. Die stellingen waren voornamelijk gericht tegen de pauselijke aflaat waarmee de waarachtige boetedoening werd afgekocht. Luther poneerde daarentegen: 'Iedere willekeurige christen, die waarlijk berouw toont, heeft volledige kwijtschelding van straf en schuld'. (Stelling 36)

Bij boete en berouw verkeert een mens voor het aangezicht van de levende God en ben je zelf als persoon in het geding. Alhoewel Luther de kerkelijke sacramenten aanvankelijk nog ruimhartig handhaafde, stelde hij twee jaar later (1519) in een preek nadrukkelijk dat het in die kerkelijke handelingen aankomt op de werkzaamheid van Christus zelf. De sacramenten getuigen 'dat het leven van Christus uw dood, Zijn gehoorzaamheid uw zonde, Zijn liefde uw hel op zich genomen en overwonnen heeft'. We leven en sterven ***in Christus***. In de gemeenschap met Jezus Christus worden wij, die uit de heidenen zijn, rechtvaardig voor God. Daarin ligt ons houvast en onze vreugde.

Ondertussen leven we in een tijdperk waarin kerk en geloof geen vanzelfsprekendheid meer zijn, sterker nog, in de marge van de samenleving terecht zijn gekomen. De dominante stroming in onze cultuur denkt en leeft seculier en heeft nauwelijks een antenne voor God of een hiernamaals. Alle kaarten zijn gericht op dit aardse leven en de levensvragen worden besproken binnen een sociaal-maatschappelijk en sociaalpsychologisch kader. Godsdienst wordt gezien als een cultureel verschijnsel – interessant als menselijke verbeelding maar uiterst irritant en verwerpelijk als waarheidsclaim.

Is onze bijeenkomst vanavond een krampachtige poging om vergane glorie in herinnering te roepen? Moeten we ervan uitgaan dat de moderne samenleving haar schouders ophaalt over orthodoxe geloofstradities die uit de tijd raken en alleen nog als kleine enclaves her en der opdoemen?
Laat ik daarover duidelijk zijn. Godsdienst en geloof raken juist de kern van ons leven. Gelovigen spreken daarover in het bewustzijn dat ze leven voor Gods heilig aangezicht. Zonder de geloofstaal en het Godsbesef wordt het leven een platte bedoening en gaandeweg een normloze zelfbeschikking. **Op dat hellende vlak beweegt zich de westerse samenleving.** Wat mij betreft bepaalt deze herdenking van de Reformatie ons bij twee kernzaken:

1. We leven voor het aangezicht van de levende God!
2. Als reformatorische christenen weten we ons geborgen in Jezus Christus!

Deze geloofsinzichten leiden niet af van het alledaagse leven. Integendeel, zij geven er juist zin en richting aan. Bovendien corrigeren deze geloofsovertuigingen de moderne preoccupatie met dit tijdelijke bestaan en de ongebreidelde genotzucht. Wie gelooft, heeft

weet van de kracht van de opstanding en de vernieuwing van het leven. Het leven eindigt niet in de dood. **God is de levendmakende Geest**.

Laat ik in dit verband ook Calvijn even voor het voetlicht halen. Onze kerkelijke traditie begeeft zich immers in calvinistisch vaarwater. Het moge duidelijk zijn dat bij Calvijn het besef dat we leven voor Gods heilig aangezicht de grondslag vormt van zijn theologie. God is de Schepper van hemel en aarde, Hij verkiest zijn volk Israël en sluit een eeuwig verbond met Abraham. Dat is het eerste. En het tweede is dat in Jezus Christus er een wending plaatsvindt van de dood naar het leven. In het sterven van Christus wordt de zonde geoordeeld en door Zijn opstanding worden wij wedergeboren tot een levende hoop. Hierdoor komt er een sterke nadruk op het geloof te liggen. Immers, door het geloof hebben we gemeenschap met Christus en krijgen we deel aan de nieuwe schepping. De Heilige Geest, zo zegt Calvijn, is de band waardoor Christus ons krachtdadig aan zich verbindt en ons de hoop op de eeuwige erfenis geeft. 'Daarom wordt Hij de Geest der heiligmaking genoemd … omdat Hij de ***wortel*** en het ***zaad*** van het hemelse leven in ons is.' (III.1.2.) Bij Calvijn is er dus een duidelijk verband tussen de vernieuwing in dit aardse leven en het eeuwige leven. De Geest 'wekt de hoop op de volle vernieuwing' en God zal onze sterfelijke lichamen levend maken door zijn Geest. In het spoor van Calvijn kun je de waardering van en de aandacht voor dit aardse leven en de toekomstige heerlijkheid niet tegen elkaar uitspelen. Ze liggen in elkaars verlengde.

Ondertussen leven wij in de 21e eeuw, en let wel: in een ***postchristelijke*** **tijd**. De Europese cultuur heeft een proces van Verlichting doorgemaakt waardoor de visie op geloof en kerk ingrijpend is veranderd. Zowel 'God' als het 'hiernamaals' worden beschouwd als ***menselijke projectie***. Godsdienst kan hooguit nog dienstdoen als verbeelding van een ***ideaal***, maar het heeft geen letterlijke betekenis. Het vrijzinnig protestantisme is de weg van de assimilatie gegaan en is gaandeweg opgelost in een seculiere denktrant. De gereformeerde orthodoxie is in verzet tegen de tijdgeest gekomen, maar ondertussen wel in de marge van de samenleving terechtgekomen. Zij wordt vaak beschouwd als een relikwie uit het verleden.

Kan de gereformeerde orthodoxie in deze tijd nog functioneren als bron van inspiratie? Kan het christelijk geloof het gewone leven met zijn ups en downs nieuwe glans geven? Kan het besef dat we leven voor Gods aangezicht ons levensmoed en hoop bieden?

In de achter ons liggende eeuwen hebben **enerzijds** een humanistisch optimisme en **anderzijds** de gruwelijkheden van de ideologie van het nazisme in WO II een onuitwisbaar stempel gezet op onze Europese cultuur. Het humanistisch optimisme leidde tot een verheerlijking van de menselijke autonomie en tot de **maakbaarheid** van het leven. Die maakbaarheidscultus krijgt tegenwoordig een nieuwe impuls vanuit de hightech. De twee desastreuze en alles vernietigende wereldoorlogen brachten ons aan de rand van de afgrond, met als absoluut dieptepunt de massavernietiging van het Joodse volk: de ***holocaust***. Op deze gedenkdag beseffen we dat de christelijke kerk, en dat betreft ook de Reformatie, niet in staat is geweest om het Joodse volk veiligheid te bieden. Sterker nog, zij heeft toegekeken en het laten gebeuren. Soms nog erger, het antisemitisme zelfs gevoed. Juist in deze roerige tijd ligt de vraag naar **de veiligheid van onze Joodse volksgenoot** opnieuw op de stoep.

Nu we het vanavond hebben over de zeggingskracht van de gereformeerde orthodoxie, voel ik een zekere verlegenheid. Ja, ik geloof dat het christelijk geloof een machtige inspiratiebron is voor het gewone leven en ons levensmoed en hoop biedt. Maar zullen we, in het huidige wereldgebeuren en in de hitsige samenleving waarin wij nu verkeren, de veiligheid van onze Joodse volksgenoten kunnen garanderen? De geschiedenis leert ons dat we daar niet zondermeer gerust op kunnen zijn.

Nu opperrabbijn Jacobs ons op indringende wijze een spiegel heeft voorgehouden, vraagt dat ook op deze gedenkdag om bezinning. In het spoor van onze gereformeerde traditie is wat wij het 'Oude Testament' noemen een essentieel en onmisbaar getuigenis van de Godsopenbaring. Zonder dat getuigenis kunnen wij het heil in Jezus Christus niet verstaan. Dat neemt niet weg dat onze Joodse volksgenoten de Wet en de Profeten anders lezen dan wij gewend zijn. Bovendien dient er bij ons het voortdurende besef te zijn **dat wij uit de heidenen voortkomen**, uit alle geslachten van de aardbodem, en als wilde takken in de olijfboom geënt worden. Tegelijkertijd is er in onze traditie een diep besef van belofte en verbond. Daarom vraag ik uw aandacht vanavond voor **Abraham,** de aartsvader van het volk Israël.

We lezen in Genesis 12 dat God tegen hem zegt: 'Ik zal u tot een groot volk maken, u **zegenen** en uw naam groot maken; en u zult tot een **zegen** zijn.' Letten we in het bijzonder even op het woord ***zegenen***. Die uitdrukking komen we ook al tegen in het scheppingsbericht. God zegent alle levende wezens. Hij zei: 'wees vruchtbaar, wordt talrijk.' En bij de schepping van de mens horen we: 'En God *zegende* hen en God **zei tegen hen**: wees vruchtbaar; wordt talrijk.' God schenkt ons het leven en zegent het leven.

Toch is er geen ongebroken zegenrijk bestaan. De eerste 11 hoofdstukken van het boek Genesis maken ons duidelijk dat er een ***vloek*** op de volkerenwereld is komen te liggen. God zei tegen Adam: 'omwille van u is de aardbodem vervloekt' (Gen. 3:17) De mens, die nota bene naar het beeld van God is geschapen, heeft zich van God afgewend en de deur opengezet voor het kwaad en de ondergang. In die losgeslagen wereld slaat de ene mens de ander dood. God zegt tegen Kain na de moord op zijn broer: 'Nu dan, u bent vervloekt, weg van de aardbodem.' (4:11) En in Gen. 6, de opmaat naar de zondvloed, lezen we: 'Maar de aarde was verdorven voor Gods aangezicht en de aarde was vol met geweld.' (Gen. 6:11)

Te midden van die wereld vol geweld schept God een nieuw begin. Hij zegt tegen Abram: '***Ik zal u tot een groot volk maken, u zegenen en uw naam grootmaken; en u zult tot een zegen zijn.***' God belooft een gezegend bestaan. Maar ondertussen is Abram kinderloos en Sarai onvruchtbaar. Hoe zal de zegen van God gestalte krijgen? Hoe zal die belofte uitwerken in het leven van Abram?

In die spanning van **belofte en vervulling** wordt het ***geloof*** van Abraham uitgetekend. God zei tegen Abram: ***Ga uit uw land***… en dan lezen we in vers 4: ***Toen ging Abram op weg***! In die eenvoudige bewoordingen ligt het geheim van het geloof reeds besloten.

Let wel, het spreken van God komt tot hem in de vorm van een **belofte**! Ik zal u tot een groot volk maken. Dat is niet iets dat op datzelfde moment tot stand wordt gebracht. Het treedt niet onmiddellijk in de zichtbaarheid. Bij een belofte komt het aan op vertrouwen, of nog beter gezegd: op de ***betrouwbaarheid*** van de spreker. **Zal Abraham God vertrouwen?**

Hij was nota bene kinderloos en Sara was onvruchtbaar. Wij denken vaak dat het heil in het geloof direct voorhanden is. Zichtbaar en tastbaar! Tegenwoordig ligt er veel nadruk op de menselijke ervaring: dat je het zelf ***ondervindt***! Maar ervaar je dan de zegen, óf ondervind je de kracht van de belofte van de levende God? Als je de geschiedenis van Abraham volgt, dan is dat voortdurend in het geding. Lange tijd blijft hij kinderloos. Sara en hij bedenken allerlei menselijke mogelijkheden om de belofte in vervulling te laten gaan. En God snijdt al die menselijke plannen af.

De Here God zegt: Een kind dat je zelf zult verwekken zal je erfgenaam zijn! En wat lezen we dan? ***'En hij geloofde in de Here!'*** Abraham vertrouwt op God. En God ***'rekende hem dat tot gerechtigheid.'*** God ziet Abraham aan als de **rechtvaardige**! De aarsvader van Israël als toonbeeld van de **rechtvaardige mens**.

Weet u trouwens wat een essentieel onderdeel was van de belofte aan Abraham: **'In u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden.'** Paulus grijpt in zijn brief aan de Galaten terug op die belofte. Hij richt zich tot christenen uit de ***heidenen***, tot mensen uit 'al de geslachten van de aardbodem'. En hij betoogt dat het grote wonder van Gods genade – waar nu ook de heidenvolken in mogen delen – reeds besloten is in de belofte aan Abraham. De ***zegen*** van Abraham, zo schrijft Paulus, komt in Jezus Christus tot de heidenen (Gal. 3:14). En dan legt Paulus die belofte aan Abraham uit met het oog op Jezus Christus. Jezus is geboren als nageslacht van Abraham. Paulus vervolgt dan: Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek van de wet, 'opdat de **zegen** van Abraham tot de heidenen zou komen.'

Twee dingen wil ik tot slot nog zeggen over de belofte aan Abraham.

1. Het heil dat beloofd wordt '**in u zullen alle geslachten gezegend worden**' wacht nog steeds op de volle vervulling. De christelijke kerk verbindt die verwachting met de toekomst van de Here Jezus Christus **én** met de toekomst van Israël. Die toekomst is voor ons echter verborgen en zal onthuld worden op de jongste dag. En ondertussen bidden we als christelijke kerk: **Uw koninkrijk kome.'**

2. God zegt tegen Abraham: **'Wie u vervloekt, zal Ik vervloeken.'** Als we de zegen van God aan Abraham en aan zijn nageslacht minachten, dan halen we de vloek van God over ons. Wie het Joodse volk minacht of bespot, die staat de vloek te wachten. Dit woord van God, dat onderdeel is van de belofte aan Abraham, vraagt in deze roerige tijden om zorgvuldige bezinning en adequaat handelen. In het besef dat het Joodse volk Gods oogappel is.
   God geve ons daarin wijsheid.